

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини Тетяни Кочубей на дисертаційну роботу **Жеребко Інни Анатоліївни «Організаційно-змістові засади надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота

Актуальність проблеми. На рівні держави Міністерством соціальної політики України проводиться робота щодо створення суспільного середовища рівних можливостей для осіб з інвалідністю та інтеграції їх у суспільне життя. Міністерство активно співпрацює з громадськими об'єднаннями осіб з інвалідністю на партнерських засадах відповідно до Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, Факультативного протоколу до неї та інших нормативно-правових актів. Статистичні дані, представлені на сайті Міністерства засвідчують, що станом на 01 січня 2020 року, в Україні 2,7 млн. осіб мають інвалідність, у тому числі 222,3 тис. осіб з I групою інвалідності, 900,8 тис. осіб з II групою інвалідності, 1416,0 тис. осіб з III групою інвалідності та 163,9 тис. дітей з інвалідністю.

Зазначене засвідчує, що піднята дисертанткою проблема організаційно-змістових засад надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму є надзвичайно актуальною не тільки для українського суспільства, але й для світової спільноти загалом.

Жеребко Інна Анатоліївна розглядає досліджувану проблему з позиції не тільки реалізації соціально-правового забезпечення соціальними послугами людей з інвалідністю, але й з позиції необхідності ефективної підтримки та діяльності держави у цьому напрямку.

Проаналізовано групи доступності (фізичні, інформаційні, інституційні, ментальні), вітчизняні нормативно-правові акти, визначають необхідність забезпечення особам з інвалідністю доступності фізичного, соціального, культурного оточення, охорони здоров'я та освіти, інформації та зв'язку тощо. Дисертанткою здійснена правова експертиза вітчизняних нормативних документів, які гарантують людям з інвалідністю право на доступність. Проаналізовано актуальні проблеми правового забезпечення людей з інвалідністю, виявлено їх причини та запропоновано шляхи вдосконалення, досліджено взаємозв'язок між забезпеченням прав людей з інвалідністю на надання соціальних послуг в тому числі і засобами інклюзивного туризму, що включає і питання створення безбар'єрного середовища для такої категорії людей.

Звернення до проблеми організаційно-змістових засад надання соціальних послуг допомогло авторці розробити алгоритм підготовки і проведення інклюзивно-туристичних заходів для людей з інвалідністю та розробити рекомендації.

Вагомість і актуальність дослідження Жеребко І.А. засвідчується й низкою проаналізованих нею нормативно-правових актів прийнятих в Україні і представлених у роботі.

Піднята дисертанткою проблема є малодослідженою, що вказує на безперечне наукове і практичне значення дослідження. Тому, й виникла необхідність дослідження проблеми організаційно-змістових засад надання соціальних послуг людям з інвалідністю.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційна наукова праця Жеребко І.А. виконана відповідно до наукової теми «Актуальні проблеми соціально-педагогічної теорії та практики» (державний реєстраційний номер 0111U007547) та є складовою держбюджетної теми «Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами інклюзивного туризму» (державний реєстраційний номер: 0119U103978) кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *уперше* визначено поняття *інклюзивний туризм* як інноваційну комплексну соціальну послугу для людей з інвалідністю, що спрямована на надання допомоги у відновленні оптимального фізичного, інтелектуального і соціального рівня життєдіяльності, компенсації порушених або втрачених функцій організму, профілактику, подолання, або мінімізацію складних життєвих обставин людям з інвалідністю, з метою сприяння їхньої інтеграції в суспільство, соціальної адаптації, забезпечення всіма необхідними засобами реабілітації на основі медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних та соціально-побутових заходів адаптованих до інклюзивного туризму людей з інвалідністю.

Дисертанткою проаналізовано основні *нормативно-правові документи*, що регулюють процес надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму за чотирьома напрямками: соціальній захист, соціальне обслуговування, реабілітація, туризм.

З'ясовано організаційно-змістові засади надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму: *організаційні* (наявність нормативно-правових актів та їх дотримання; використання накопиченого досвіду впровадження інноваційних заходів з розвитку надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму; залучення до процесу надання соціальних послуг недержавного сектору соціального обслуговування, а саме громадських об'єднань); *змістові* (підготовка

майбутніх фахівців до надання соціальних послуг інклюзивного туризму; створення спеціалізованих відділень інклюзивного туризму у закладах соціальної сфери на місцевому рівні; розробка і затвердження Державного стандарту соціальної послуги з інклюзивного туризму; активне залучення людей з інвалідністю до туристично-інклюзивних маршрутів).

Розроблена та апробована *структурно-функціональна модель організаційно-змістових засад надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму*, що передбачає суб'єкт-суб'єктний підхід та складається з таких елементів: *мета, завдання, функції, технології діяльності, заходи інклюзивного туризму, які тісно пов'язані з видами реабілітації людей з інвалідністю* (соціальна, психологічна, медична, фізична, фізкультурно-спортивна, трудова, професійна, психолого-педагогічна реабілітації); *моніторинг та аналіз отриманих результатів* під час надання соціальної послуги інклюзивного туризму; *уточнено сутність ключових понять* дослідження та проаналізовано *нормативно-правову базу* надання соціальних послуг людям з інвалідністю.

Дисертаційна робота Жеребко І.А. має безперечне **практичне значення**, яке полягає в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження для покращення і підвищення якості надання соціальних послуг у сфері інклюзивного туризму та у системі підвищення професійної кваліфікації соціальних працівників, при розробці конкретних заходів реалізації нормативно-правового механізму організаційно-змістових засад надання соціальних послуг у сфері інклюзивного туризму, зокрема у напрямі покращення умов життєдіяльності та рівня надання соціальних послуг людям з інвалідністю.

Матеріали дослідження можуть бути використані в лекційних курсах, практичних та семінарських заняттях зі спеціальності 231 «Соціальна робота» у закладах освіти I-IV рівнів акредитації.

Повнота викладення матеріалу дисертації у наукових публікаціях.

Основні положення й результати дисертаційного дослідження викладено у 30 (15 одноосібних) публікаціях автора, із яких 7 висвітлюють основні наукові результати дисертації (з них 3 – у зарубіжних наукових виданнях), 9 – апробаційного характеру, 14 – додатково відображають наукові результати дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження обговорено та оприлюднено у вигляді доповідей на 19 різного рангу науково-практичних конференціях та семінарах: 7 міжнародних конференціях, 8 всеукраїнських та 4 регіональних конференціях, а також обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини впродовж 2019-2021 рр.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Достовірність отриманих результатів визначається використанням сучасних методів дослідження. Дисертаційне дослідження характеризується цілісністю і смисловою завершеністю, проведене на достатньому науковому рівні. Результати та наукові положення кваліфікаційної наукової праці достатньо повно представлено в публікаціях автора. Отримані результати і висновки дисертаційної праці не викликають сумніву.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення.

Авторкою чітко і коректно сформульовано науковий апарат дослідження (об'єкт, предмет, мету та завдання), вдало підібрано комплекс методів, що в сукупності забезпечило логіку наукового пошуку, вірогідність здобутих дисертанткою результатів, а також допомогло авторці розробити рекомендації для впровадження соціальних послуг інклюзивного туризму та інноваційної моделі надання соціальних послуг людям з інвалідністю. Робота чітко структурована, завдання дослідження узгоджені з висновками.

Заслугове на увагу те, що Жеребко Інна Анатоліївна чітко структурувала роботу, виокремивши три розділи (Теоретичні основи дослідження; Організаційні засади надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму та Зміст соціального обслуговування людей з інвалідністю засобами інклюзивного туризму).

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретичні засади досліджуваної проблеми» дисертанткою висвітлено систему надання соціальних послуг людям з інвалідністю в Україні в історичній ретроспективі, що може слугувати прикладом для розвитку благодійності в сучасному українському суспільстві, а також проаналізований зарубіжний досвід соціального обслуговування людей з інвалідністю та виокремлено рекомендації щодо розвитку інклюзивного туризму в Україні, а саме: доступними для користування повинні бути всі пункти призначення: інфраструктура та громадські об'єкти; незалежно від виду транспорт повинен підходити для всіх користувачів (наявність спеціальних підйомників, мостів для посадок та просто можливості самостійного в'їзду до транспорту); враховувати вимоги до якості житла людей з інвалідністю; потрібно залучати місцеві об'єднання людей з інвалідністю чи їхні ресурси, які могли б надавати інформацію, що стосується конкретної місцевості та для того щоб зробити її більш доступною; навчати працівників відповідних знань щодо доступності для людей з інвалідністю; надавати детальну, ґрунтовну та достовірну інформацію про наявність

доступних засобів та послуг; проводити екскурсії різного виду та типу складності, різні групові заняття; у парках і на відкритих майданчиках проїзди повинні бути достатньо широкими, без будь-яких перешкод на пішохідній дорозі. Всі вимоги, потрібно відображати знаками, затвердженими на міжнародному рівні для людей з інвалідністю тощо.

У другому розділі «Організаційні засади надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму» дисертанткою проаналізовано нормативно-правове забезпечення надання соціальних послуг людям з інвалідністю в Україні; досліджено досвід впровадження інклюзивного туризму для людей з інвалідністю в Україні, розкрито роль громадських об'єднань у наданні соціальних послуг людям з інвалідністю.

Аналіз нормативно-правової бази здійснювався дисертанткою за чотирьома напрямками стосовно людей з інвалідністю таких як: соціальний захист; соціальні послуги; реабілітація; туризм та визначено нею основні законодавчі документи до кожного з напрямків, що регулюють ці процеси, зокрема такі як Конвенція про права осіб з інвалідністю, Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів, Закон України «Про туризм», Закон України «Про курорти» тощо. Основні положення цих документів спрямовані на всі сфери життя людей з інвалідністю і спрямовані на позитивні результати.

Позитивним зрушенням, на думку дисертантки, є створення Асоціації «Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму» та відділення інклюзивного туризму на базі Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради.

Цінним є те, що розгляд організаційних засад надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму дозволив Жеребко І.А. визначити основні складові такі як: наявність та дотримання нормативно-правової бази; використання накопиченого досвіду впровадження інноваційних заходів з розвитку надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму; залучення до процесу надання соціальних послуг недержавного сектору соціального обслуговування, а саме громадських об'єднань.

Заслуговує на увагу здійснений потужний аналіз діяльності громадських об'єднань щодо надання соціальних послуг людям з інвалідністю в Україні та зарубіжних країнах.

У третьому розділі «Зміст соціального обслуговування людей з інвалідністю засобами інклюзивного туризму», представлено інноваційну модель впровадження соціальної послуги інклюзивного туризму, здійснено експериментальну перевірку структурно-функціональної моделі впровадження соціальної послуги інклюзивного туризму, а також розроблені дисертанткою рекомендації для впровадження соціальної послуги інклюзивного туризму.

До позитивних моментів дисертаційної роботи відносимо розроблену дисертанткою структурно-функціональну модель організаційно-змістових засад надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму з метою покращити процес та підвищити якість надання послуг, поєднуючи в собі різні види реабілітації людей з інвалідністю за допомогою інклюзивного туризму. Структура моделі включає суб'єктів надання соціальних послуг та суб'єктів отримання соціальних послуг, мету, завдання, принципи, функції, технології, інклюзивний туризм, види реабілітації, результат. Адже така організація співпраці дає можливість досягнути мети та високих результатів при наданні соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму.

Цінними є розроблені дисертанткою проект Державного стандарту надання соціальної послуги інклюзивного туризму, який передбачає підходи до організації та надання соціальної послуги інклюзивного туризму, визначення індивідуальних потреб отримувачів соціальної послуги, складання індивідуального плану надання соціальної послуги, принципів надання соціальної послуги інклюзивного туризму, зміст соціальної послуги та необхідні для її реалізації ресурси та проект Студентського бюро інклюзивного туризму з метою популяризації послуг інклюзивного туризму і самореалізації студентів з особливими освітніми потребами в різних сферах суспільного життя.

До позитивних моментів роботи варто віднести й проведений контент-аналіз існуючих туристичних маршрутів для людей з інвалідністю на відповідність до основних засад розробленої моделі та рекомендації щодо впровадження надання соціальних послуг інклюзивного туризму за визначеними напрямками.

Здійснене опитування людей з інвалідністю всіх вікових категорій (заповнено 512 анкет) засвідчує обширну географію та якість отриманих

результатів дослідження. Здійснене опитування засвідчило, що тільки 79,9 % людей мають індивідуальну програму реабілітації і лише 22,9 % осіб з інвалідністю обізнані з терміном «інклюзивний туризм» і тільки 14, 2 % користуються ним.

Структура роботи є чіткою, виклад матеріалу дослідження вирізняється завершеністю, логічністю, послідовністю, науковою обґрунтованістю положень. Завдання відповідають висновкам.

Дисертаційне дослідження Жеребко І.А. «Організаційно-змістові засади надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму» відповідає встановленим вимогам щодо оформлення такого виду робіт.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Поряд із вказаними позитивними сторонами дисертаційна робота містить певні моменти дискусійного характеру, а саме:

1. Належно оцінюючи напрацювання авторки, вважаємо, що у розділі 2. Організаційні засади надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму, підрозділі 2.1. «Нормативно-правове забезпечення життєдіяльності людей з інвалідністю в Україні» розробленій авторкою таблиці 2.1 Характеристика соціальних послуг у поєднанні з інклюзивним туризмом, структурними складовими якої є назва послуги, короткий опис соціальної послуги та можливість впровадження інклюзивного туризму (обсяг 10 стор.), 2.2 Аналіз зарубіжних громадських об'єднань людей з інвалідністю в якій представлено назви об'єднань, мету діяльності, напрями діяльності, країни і посилання на сайти (обсяг 2,5 стор.) та 2.3. Аналіз вітчизняних громадських об'єднань людей з інвалідністю (обсяг 4 стор.) є досить цінними, проте вони завеликі за обсягом, тому їх краще було б подати у додатках.

2. У підрозділі 3.1. Модель соціально-психологічної реабілітації людей з інвалідністю засобами інклюзивного туризму авторка акцентує увагу на нових технологіях і методах психологічної та фізичної реабілітації і зазначає, що «деякі експериментальні технології та послуги є дійсно дієвими та отримують позитивні результати від їх споживачів та підтримку з боку держави, але є і такі що не приводять до успіху, та не зрушують з місця вирішення проблеми». Тому бажано було б конкретизувати, які саме технології є дієвими, а які не вирішують проблем.

3. На Рис. 3.3. Вік учасників, які взяли участь у опитуванні, 3.4. Види порушень функцій організму учасників, що взяли участь у опитуванні, 3.5 Групи інвалідності учасників, що взяли участь у опитуванні бажано було б вказати відсотки опитаних і на самих діаграмах.

4. Робота значно виграла б, якби авторка висловлювала власну позицію і ставлення щодо поглядів науковців на досліджувану проблему, зазначивши чим вона важлива, а що потребує подальшого дослідження.

Зазначені зауваження та побажання носять рекомендаційний та дискусійний характер, проте не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Жеребка Інни Анатоліївни.

Загальний висновок

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота Жеребка Інни Анатоліївни «Організаційно-змістові засади надання соціальних послуг людям з інвалідністю засобами інклюзивного туризму» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (заресстрованого в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та пп. 9–15 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Про присудження ступеня доктора філософії» від 6 березня 2019 р. № 167 (назва Постанови із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 608 від 09.06.2021; із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 979 від 21.10.2020, № 608 від 09.06.2021) .), і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 Соціальна робота.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини

Т.Д. Кочубей

